

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Β' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΑΧΙΝΟΖΛΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ (19^{ος} αιώνας-1913) ΤΟ ΕΠΩΝΥΜΟ ΝΤΑΡΝΑΚΑΣ

Στην παρούσα εργασία θίγονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο μελετητής των ονοματοδοτικών συνηθειών των Σερραίων, τα οποία προκύπτουν από τη γεωγραφική θέση, την αύξηση του πληθυσμού και την πνευματική ανάπτυξη της πόλεως κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και μέχρι την απελευθέρωση. Γίνεται εκτενέστερη αναφορά στα καταγωγής δηλωτικά επώνυμα και προτείνεται μια ερμηνεία για τη δημιουργία του επωνύμου Νταρνάκας. Οι προχωρημένης ηλικίας Σερραίοι θυμόμαστε ασφαλώς κάποιον συγγενή, γείτονα, συμμαθητή, ο οποίος μετοίκησε στη Θεσσαλονίκη, στην Αθήνα ή στα πέρατα του κόσμου για αναζήτηση καλύτερης τύχης. Σχηματίζουμε έτσι την εντύπωση ότι ο τόπος μας είναι φτωχός και η μετανάστευση υπήρξε στο παρελθόν ένα χαρακτηριστικό του γνώρισμα.

Μια τέτοια διαπίστωση κάθε άλλο παρά ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Οι Σέρρες ως οικονομικό κέντρο της κοιλάδας του Στρυμώνα συγκαταλέγονται και κατά τον 19ο αιώνα στις σημαντικότερες πόλεις της Νότιας Βαλκανικής¹. Ο πληθυσμός της πόλεως αυξάνεται ραγδαία, καθώς συρρέουν πολυάριθμοι μέτοικοι στο αστικό κέντρο και την ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα αναπτύσσεται η παιδεία². Όσοι μεγαλώσαμε σε παλιές σερραϊκές οικογένειες χρησιμοποιούμε και σήμερα ένα πλήθος τουρκικών λέξεων. Οι προηγούμενες γενιές χρησιμοποιούσαν πολύ περισσότερες³. Αυτό δεν οφείλεται κατά τη γνώμη μας μόνον στο γεγονός ότι η πόλη υπήρξε διοικητικό κέντρο. Την αρχή του φαινομένου θα πρέπει να την αναζητήσουμε στους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας, κατά τους οποίους η χριστιανική κοινότητα συρρικνώθηκε έντονα λόγω των εξισλαμισμών⁴.

1. Π. Θ. Πέννα, *Ιστορία των Σερρών 1383 - 1913*, Αθήνα ²1966, σ. 99 κ.ε.

2. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *Η παιδεία εις τας Τουρκοκρατούμενας Σέρρας*, Αθήνα 1935.

3. Βλ. Νατ. Πέτροβιτς, «Διάλεκτος Σερρών - Γλωσσάριον Διαλέκτου Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά* 4 (1963) 47 - 90. Ένα γλωσσάριο του σερραϊκού ιδιώματος, ανέκδοτο ακόμη, συνέταξε και ο γράφων προ πολλών ετών σε συνομιλίες με παλιούς Σερραίους, κυρίως από την γενέτειρά του Κάτω Καμενίγια. Βρίθει και αυτό τουρκικών λέξεων, σε αντίθεση με μια παρόμοια, επίσης ανέκδοτη, συλλεκτική εργασία από το Μικρό Σούλι του Παγγαίου, μολονότι η απόσταση δεν ξεπερνά σε ευθεία γραμμή τα σαράντα χιλιόμετρα. Πιο πολύ πλησιάζει προς το ιδίωμα του Μελενίκου, βλ. Ν. Π. Ανδριώτη, *Το γλωσσικό ιδίωμα του Μελενίκου*, Θεσ/νίκη 1989.

4. Βλ. λ.χ. Τ. Καραναστάση, «Ένας νεομάρτυρας στις Σέρρες του β' μισού του 15^{ου} αιώνα», *Βυζαντινά* 16 (1991) 216, σημ. 60 κ.ε.

Στο γηγενή αυτόν ελληνόφωνο πυρήνα προστέθηκαν βαθμιαία, τουλάχιστον από το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα⁵, μέτοικοι όχι μόνον από τα κατά το μέγιστο μέρος δίγλωσσα (σλαβόφωνα, τουρκόφωνα, βλαχόφωνα) χωριά της ευρύτερης περιοχής, αλλά και από την Ορεινή Θεσσαλία, την Δυτική Μακεδονία και την Ήπειρο. Η πληθυσμιακή αυτή σύνθεση των εντοπίων Σερραίων αντανακλάται στα βαφτιστικά και τα επώνυμά τους.

Σε μια εποχή κατά την οποία οι επίσημες καταγραφές των κατοίκων ήταν σπάνιες και τα επώνυμα δεν ήταν σταθεροποιημένα, αλλά μεταβάλλονταν από γενιά σε γενιά, οι άνθρωποι τα δημιουργούσαν επηρεαζόμενοι από τα γλωσσικά και κοινωνικοοικονομικά δεδομένα της εποχής στον τόπο διαβίωσης. Πέραν του σερραϊκού ιδιώματος σημαντική υπήρξε η επίδραση της Τουρκικής, της γλώσσας της διοικήσεως, την οποία σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό γνώριζαν όλοι οι Σερραίοι. Με την ανάπτυξη της παιδείας άρχισε βαθμιαία και η επιλογή ονομάτων από την αρχαιοελληνική παράδοση. Κατά το σχηματισμό των επωνύμων παράλληλα με τη χρήση καταλήξεων δανεισμένων από την Τουρκική, όπως λ.χ. στα επαγγελματικά, όπου κυριαρχεί η τουρκικής προελεύσεως κατάληξη -τζής, -τσης, Καλαϊτζής⁶, Σεργιτζής⁷, Τσιουραπτσής⁸, παρατηρείται, ιδίως σε αστικά στρώματα,

5. Αρχαιότερες μαρτυρίες για μετοικεσίες στην πόλη βρίσκω: Κ. Αλεξανδρίδου, *Απομνημονεύματα*, Θεσ/νίκη 1975, σ. 54, όπου αναφέρει ότι ο έμπορος πατέρας του Δημήτριος (1844) ανήκε στην τέταρτη γενιά μετοίκων από το Κίτσεβο της Νότιας Σερβίας, Γ. Κουτζακιώτη, «Η μεγάλη πυρκαγιά των Σερρών (1849)», *Σερραϊκά Χρονικά* 14 (2002) 86, όπου αναφέρεται η μετοικεσία στην πόλη του εμπόρου Μιχαήλ Σπόντη (1788), Εφημερίδα «Νεολόγος» της Κωνσταντινουπόλεως (27/9.5.1872/998), όπου με αφορμή την κηδεία του Ιωάννη Νικ. Κοκκίνου (1807-1872) επισημαίνεται ότι τον κλάδο των αρτοποιών τον ελέγχουν ήδη από τα 1820 Ηπειρώτες, βλ. αναλυτικά Ι. Θ. Μπάκα, «Ευεργέτες των φιλεκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών καταστημάτων των Σερρών την περίοδο 1870-1912 μέσα από τον τύπο της εποχής», σ. 91, στον αφιερωματικό τόμο: *Ομιλος Ορφείας Σερρών, Εκατό χρόνια από την ίδρυσή του 1905 - 2005*, Π. Σαμσάρης (επιμ.), [έκδ. ΔΕΠΚΑ Σερρών], Σέρρες 2005.

6. < τουρκ. kalayci (= γανωτής), βλ. K. Steurwald, *Türkisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden 1972, λ. Επειδή οι επαγγελματίες αυτοί ήταν πλανόδιοι και με την αυτοσχέδια κατασκευή τους περιφέρονταν στις γειτονιές προς εύρεση πελατών, η λέξη χρησιμοποιείται στο σερραϊκό μας ιδίωμα και για κάποιον που είναι ανήσυχος στον ύπνο και δεν μπορεί να κοιμηθεί. Πρβ. και τη φράση «όλ' νύχτα δε γοιμήθκα απόψι, σα καλαϊτζής γυρνούσα».

7. < τουρκ. sergici (= πλανόδιος έμπορος), βλ. K. Steurwald, *ό.π.*, λ. Το επώνυμο φέρουν οι απόγονοι του Αποστόλου (1882), ο οποίος παντρεύτηκε στην κάτω Καμενίγια. Στον εκλογικό κατάλογο του 1914 ονομάζεται Σακάφτσιαλης (= Λειβαδοχώρι), ως επάγγελμα δήλωσε σερκετζής. Ως εξελληνισμό της μορφής sergici θεωρούμε και το επάγγελμαπραματάρης που δήλωσαν δύο ψηφοφόροι το 1914. Ένας ψηφοφόρος φέρει το επώνυμο Πραματάρης. Τον εκλογικό κατάλογο του 1914 μάς παρεχώρησε ευγενικά ο εκδότης του περιοδικού «Γιατί» και ερευνητής της ιστορίας του νομού Σερρών Β. Τζανακάρης. Περιλαμβάνει 11.729 ονόματα χριστιανών, 3.142 μουσουλμάνων και 234 εβραίων εκλογέων της επαρχίας Σερρών.

8. < τουρκ. çorapçı (= που κατασκευάζει ή πουλά κάλτσες), βλ. K. Steurwald, *ό.π.*, λ.

με επίδραση της παιδείας διαρκώς εντονότερα η χρήση ελληνικών λέξεων και καταλήξεων, Αλευράς, Σχοινάς, Ωρολογάς. Εμφανής είναι και η προσπάθεια εξελληνισμού, μια συνήθεια η οποία βαθμιαία θα προσλάβει και εθνικό χαρακτήρα. Ένας Μπαχτσεβαντζής⁹ καταγράφεται επίσημα ως Κηπουρός, ένας Κιουτσιούκης¹⁰ ως Μικρός, ένας Μπαλτζής¹¹ ως Μελισσάς¹².

Η πιο σημαντική πηγή για τη δημιουργία των επωνύμων είναι με μεγάλη απόσταση από τις υπόλοιπες κατηγορίες τα βαφτιστικά, διότι τα άτομα ήταν συνήθως γνωστά με την προσθήκη του ονόματος του πατέρα στο δικό τους όνομα. Αυτόν τον τρόπο διακρίσεως των προσώπων τον παρακολουθούμε σε ληξιαρχικές πράξεις θανάτου μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '20, στις οποίες πολύ συχνά ο ίδιος ο πατέρας δηλώνει το παιδί του με διαφορετικό επώνυμο, δηλαδή το δικό του βαφτιστικό στη γενική. Τα πιο αγαπητά βαφτιστικά ονόματα είναι τα γνωστά από ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Προηγούνται αυτά που ανήκουν στην ορθόδοξη εκκλησιαστική παράδοση, όπως Γεώργιος, Ιωάννης, Δημήτριος, Κωνσταντίνος, Νικόλαος, στις γυναίκες Μαρία, Αικατερίνη, Ελένη, Βασιλική, Ευαγγελία. Το λεγόμενο «όταν γιορτάζει ο Κώστας, ο Γιάννης, ο Νίκος, ο Γιώργος, ο Δημήτρης, γιορτάζει η μισή Ελλάδα», ισχύει και για την περιοχή μας.

Πολλά νεοελληνικά βαφτιστικά υπάρχουν μόνον σε γραπτή μορφή. Το πολυσύλλαβο λ.χ. όνομα Κωνσταντίνος που αποκτά το νεογέννητο κατά τη βάφτιση είναι αδύνατο να το προφέρει ένα παιδάκι και οι συνομήλικοί του στη γειτονιά. Στην καθημερινή επικοινωνία, ανάλογα και με το γλωσσικό περιβάλλον, παίρνει τη μορφή Κώστας, Κωστής, Κωστάκης, Ντίνας, Ντίνας, Ντινάρης. Γίνεται Κώτας, Κουτούλας και πλησιάζει ηχητικά το ομόηχο πουλερικό, γίνεται Κουτσιούλας, δίχως να έχει σχέση με την «κουτσουλιά», γίνεται Κώκος, Κωκός κλπ. Αυτό είναι πολύ βοηθητικό στη διάκριση των προσώπων. Άλλος είναι σε μια γειτονιά ο Τζιώτζιος, άλλος ο Τζιουτζιούλας, άλλος ο Γκούρος¹³. Αντιθέτως η γενική Κωνσταντίνου, Γεωργίου ως επώνυμο δεν είναι και πολύ βοηθητική σε μια πολυάνθρωπη πόλη, αφού λόγω της μεγάλης δημοτικότητας των ονομάτων τα φέρει ένας σημαντικός αριθμός ατόμων. Στην επίσημη καταγραφή χρησιμοποιούνται όχι μόνον αυτοί της καθημερινής επικοινωνίας, αλλά, με την επίδραση της παιδείας, δημιουργούνται και εξευγενισμένοι τύποι σύμφωνα με τους κανόνες της

9. < τουρκ. bahçivanci (= κηπουρός). Ο τύπος είναι της καθομιλουμένης αντί του bahçivan, βλ. K. Steurwald, ό.π., λ.

10. < τουρκ. küçük (= μικρός, αντώνυμο büyük), βλ. K. Steurwald, ό.π., λ.

11. < τουρκ. balci (= μελισσοκόμος, που πουλά μέλι), βλ. K. Steurwald, ό.π., λ.

12. Με τα τουρκικής προελεύσεως επώνυμα είναι καταχωρημένα μέλη των οικογενειών στον εκλογικό κατάλογο του 1914, με τα εξελληνισμένα οι ίδιοι οι ψηφοφόροι ή απόγονοί τους στα Δημοτολόγια και σε άλλες επίσημες πηγές.

13. Τα χαϊδευτικά ανήκουν σε κατοίκους της Κάτω Καμενίκιας που έφεραν το βαφτιστικό Γεώργιος.

αρχαίας ελληνικής. Ο γιος κάποιου που έφερε το βαφτιστικό Στέργιος δεν είναι μόνον Στεργίου, Τέγου¹⁴, Τέγουτζικ¹⁵, αλλά και Αστερίου, Στεργιάδης, Αστεριάδης, ο γιος κάποιου που έφερε το βαφτιστικό Απόστολος δεν είναι μόνον Αποστόλου, Τόλιου¹⁶, Τόλιοτζικ, αλλά και Αποστολίδης.

Οι συντετηγμένοι τύποι των βαφτιστικών οι οποίοι χρησιμοποιούνται στην καθημερινή επικοινωνία είναι συχνά δημιουργήματα της παιδικής ηλικίας και συνήθως δισύλλαβοι. Η σύντηξη είναι σε πολλές περιπτώσεις πολύ έντονη και οι τύποι απομακρύνονται αισθητά από την πηγή της δημιουργίας τους. Κατά τη διαδικασία αυτή είναι δυνατόν να πλησιάσουν φωνητικά ομόηχες λέξεις, οι οποίες είναι διαδεδομένες στις διάφορες παραλλήλως ομιλούμενες ή κατανοητές γλώσσες, και λόγω της φωνητικής συμπτώσεως να ταυτιστούν παρετυμολογικά μ' αυτές. Εύκολα ταυτίζουμε λ.χ. τη μορφή Κώτσιος με το όνομα Κωνσταντίνος, την Μήτσιος με το Δημήτριος, όμως μια μορφή Νάνος ως επώνυμο συμπίπτει φωνητικά με τη γνωστή και κατανοητή λέξη στην Ελληνική και μάς παρασύρει να υποθέσουμε ότι δηλώνει τα σωματικά γνωρίσματα του φέροντος. Αν κανείς είναι πιο προσεκτικός και ερευνήσει περισσότερο τα πράγματα, θα διαπιστώσει ότι έτσι ονομάζεται πολλές φορές στην καθημερινή επικοινωνία ένας που φέρει επίσημα το βαφτιστικό Ιωάννης ή Αθανάσιος. Συνεπώς θα πρέπει να σκεφτούμε μήπως το επώνυμο δεν δηλώνει τα σωματικά γνωρίσματα, αλλά είναι το ίδιο το πατρώνυμο. Το ίδιο συμβαίνει και με μια μορφή Κωντός, ως επώνυμο πάντα Κοντός, η οποία μαρτυρείται επίσης και ως βαφτιστικό¹⁷. Στις περιπτώσεις αυτές ουσιαστική βοήθεια μπορεί να προσφέρει μόνον η γνώση του γενεαλογικού δένδρου της εκάστοτε οικογενείας.

Επειδή κατά την εικοσαετή συστηματική ενασχόλησή μας με το αντικείμενο συναντήσαμε πάμπολλες εξελίξεις τέτοιου είδους, πιστεύουμε πως είναι απαραίτητο να εντοπιστεί κατ' αρχάς το γλωσσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν οι συντετηγμένες μορφές, κατόπιν να ελεγχθούν οι εξελίξεις, οι προσαρμογές και οι μεταφράσεις που επήλθαν, κυρίως κατά την αλλαγή γλωσσικού περιβάλλοντος, στην περίπτωση μας από δίγλωσσο (σλαβόφωνο, τουρκόφωνο, βλαχόφωνο) σε ελληνόφωνο. Στην προσπάθειά μας να καταλήξουμε σε όσο το δυνατόν ασφαλέστερα συμπεράσματα για τις ονοματοδοτικές συνήθειες των Σερραίων θέσαμε το φιλόδοξο στόχο να καταγράψουμε τα γενεαλογικά δέντρα των εντοπίων κατοίκων, αντλώντας πληροφορίες όχι μόνον από γραπτές πηγές -για καλή μας τύχη αρκετές και

14. Η μορφή Τέγος ήταν πολύ συνηθισμένη στο σερραϊκό μας ιδίωμα για κάποιον που έφερε το βαφτιστικό Στέργιος.

15. Το υποκοριστικό επίθημα -cik είναι τουρκικής προελεύσεως, βλ. K. Steurwald, ό.π., λ.

16. Η μορφή Τόλιος ήταν πολύ συνηθισμένη στο σερραϊκό μας ιδίωμα για κάποιον που έφερε το βαφτιστικό Απόστολος.

17. Βλ. αναλυτικά Ν. Ταχινόζλη, *Μορφές του Κωνσταντίνος*, Διδ. διατρ., Θεσσαλονίκη 2005, σ. 123 κ.ε.

σημαντικές¹⁸- αλλά και από προφορικές μαρτυρίες μελών των διαφόρων οικογενειών. Συνομιλήσαμε μέχρι σήμερα με απογόνους αρκετών εκατοντάδων οικογενειών παλιών Σερραίων και θα αισθανόμασταν ιδιαίτερα ευτυχείς, αν η παρούσα εργασία μάς βοηθήσει στην περαιτέρω γνωριμία με μέλη και άλλων οικογενειών.

Στην Κάτω Καμενίκια, όπου γεννήθηκε ο γράφων, το πιο καλό μπακάλικο στη δεκαετία του '60 το είχε ο Μίμης ο νταρνάκας. Μικρός εγώ νόμιζα ότι αυτό ήταν το επώνυμό του, μέχρι που διαπίστωσα ότι ονομάζονταν Κεχαγιάς. Η συνήθεια να αποκαλούν οι ντόπιοι κάτοικοι μιας περιοχής τον νεοφερμένο με το όνομα του τόπου καταγωγής του είναι ευρέως διαδεδομένη¹⁹. Ο χαρακτηρισμός αποδίδεται συνήθως από την ανάγκη μιας πρώτης διακρίσεως του νέου γείτονα, όμως μπορεί να έχει και μια δευτερεύουσα χροιά. Στην Κάτω Καμενίκια, παλιό προάστειο, σήμερα συνοικία της πόλεως, ο καταγόμενος από τις Σέρρες αποκαλούνταν κασαμπαλής²⁰ ή βαρουσ'νός²¹. Ο δεύτερος χαρακτηρισμός είχε πιο πολύ μεταφορική χρήση για έναν άνθρωπο αρχοντικής καταγωγής, ακατάλληλο για σωματική εργασία, όπως η λέξη «κοκόνα» για μια καλομαθημένη γυναίκα. Στη συλλογή μας δύο (2) οικογένειες φέρουν το επώνυμο Βαρόσης²².

18. Για την εργασία μας με αντικείμενο τα βαφτιστικά και επώνυμα των Σερραίων κατά το 19ο αιώνα μέχρι το 1913 λάβαμε υπόψη μας τις ακόλουθες γραπτές πηγές: 1. Το εν χρήσει Δημοτολόγιο του Δήμου Σερρών, το οποίο συνετάγη στη δεκαετία του '50, 2. Το προγενέστερο αυτού, το οποίο συνετάγη στη δεκαετία του '30 και φυλάσσεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην πόλη μας, 3. Τον εκλογικό κατάλογο του 1914, δηλαδή τον πρώτο μετά την Απελευθέρωση, 4. Τον κατάλογο ιδιοκτητών πυρκαυστής ζώνης, Γενικά Αρχεία του Κράτους / Αρχεία νομού Σερρών, Αρχείο Διευθύνσεως Πολεοδομίας, [± 1920], 5. Το Μητρώο Αρρένων της πόλεως (1830 - 1922), το οποίο συνετάγη το 1927, 6. Τις ληξιαρχικές πράξεις θανάτου των ετών 1919 - 1968, 7. Τον κατάλογο των συνδρομητών βιβλίων των ετών 1800 - 1912, βλ. Ευ. Βαχάρογλου, «Σερραίοι συνδρομητές σε ελληνικά βιβλία 1800-1912», *Σερραϊκά Χρονικά* 15 (2004) 135-224, 8. Τους καταλόγους των θανόντων στην πόλη, θανόντων και παλινοστησάντων ομήρων από τη Βουλγαρία στα έτη 1916-1918 του Υπουργείου Εξωτερικών που συνετάγησαν το 1919 και αντίγραφα των οποίων φυλάσσονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην πόλη μας, 9. το Μητρώο Αρρένων της πόλεως (1830-1910), το οποίο συνετάγη το 1959. Στο διάστημα των πενήντα ετών στο οποίο εκτείνονται οι ανωτέρω πηγές παρατηρούμε αρκετές φορές ότι τα διάφορα μέλη των οικογενειών καταγράφονται με τροποποιημένο βαφτιστικό ή επώνυμο, μέχρις ότου σταθεροποιηθούν κατά την εγγραφή στο εν χρήσει Δημοτολόγιο.

19. Βλ. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Τα οικογενειακά - μας ονόματα*, Θεσ/νίκη 1982, σ. 24.

20. < τουρκ. kasaba (= μικρή πόλη, επαρχιακή πόλη), βλ. K. Steurwald, ό.π. (σημ. 6), λ.

21. < τουρκ. ναρού (= το τμήμα της πόλεως που βρίσκονταν εκτός των τειχών), βλ K. Steurwald, ό.π. (σημ. 6), λ.

22. Επειδή στη μία οικογένεια το επώνυμο φέρει ο Ιωάννης (1904), γιος του Εμμανουήλ, του οποίου ο αδελφός Χαράλαμπος (1913) ονομάζεται Καβακλιώτης, υποθέτουμε ότι ο πατέρας τους Εμμανουήλ μετοίκησε από τις Σέρρες για κάποια χρόνια στο Λευκώνα (Καβακλή), όπου και το απέκτησε. Ο Ιωάννης (1886), γενάρχη της δεύτερης οικογένειας, φέρεται στο Δημοτολόγιο ως εντόπιος. Στη ληξιαρχική πράξη θανάτου το 1948 αναφέρεται

Τα επώνυμα που δηλώνουν την καταγωγή είναι πολυάριθμα στην πόλη μας, δείγμα και αυτό της ραγδαίας αναπτύξεως κατά τον 19^ο αι. Σε περισσότερες από χίλιες οκτακόσιες (1.800) οικογένειες της συλλογής μας ένα ποσοστό 7% περίπου, δηλαδή περί τα εκατόν σαράντα επώνυμα (140), μαρτυρούν τον τόπο προελεύσεως. Πρόκειται κυρίως για οικογένειες των οποίων οι γενάρχες, στο βαθμό που μπόρεσα να ελέγξω, είχαν μεταναστεύσει στην πόλη κατά τις τελευταίες δεκαετίες πριν την απελευθέρωση και καταχωρήθηκαν κατά την πρώτη επίσημη απογραφή με τον πολύ συνηθισμένο αυτό τρόπο χαρακτηρισμού ενός μετανάστη πρώτης γενιάς.

Κατά το σχηματισμό των επωνύμων επικρατεί στο μέγιστο βαθμό η τουρκική προελεύσεως κατάληξη -λης²³. Ο καταγόμενος από το σημερινό Στρυμωνικό (Όρλιακο) ονομάζεται Όρλιακλής (9), από τα Καλά Δένδρα ονομάζεται Καλέντραλης (2), από το διαλυμένο σήμερα ανάμεσα στο Σκούταρι και την Κάτω Καμήλα χωριό Αδάς ονομάζεται Αδαλής (1), από το επίσης διαλυμένο σήμερα χωριό στα βόρεια της πόλεως Βίσιανη ονομάζεται Βίσιανλής (5). Ο γράφων διασώζει στο επώνυμό του την αποξηραμένη λίμνη τ' Αχινού. Όταν ο οικισμός προελεύσεως είναι μικρός δηλώνεται με το όνομά του, εφόσον βρίσκεται σχετικά κοντά και είναι γνωστός στους ονοματοδότες γείτονες. Εάν βρίσκεται μακριά, δηλώνεται συνήθως στην περίπτωση που πρόκειται για κάποια μεγαλύτερη πόλη ή δηλώνεται το όνομα της πόλεως, που δεσπόζει στην περιοχή. Ο καταγόμενος από τη Δράμα ή την περιοχή της ονομάζεται Δράμαλης (1), από τη Δοϊράνη ονομάζεται Δοϊρανλής (1)²⁴, από τα Γιαντισά ονομάζεται Γενιτζελής (1)²⁵, από τις Σέρρες ονομάζεται Σερραίος²⁶, Σέρρεσλής²⁷.

Όταν η πατρίδα του μετοίκου είναι απομακρυσμένη ή ασήμαντη, δηλώνεται η ευρύτερη περιοχή. Ο καταγόμενος από την Ήπειρο ονομάζεται

ως τόπος καταγωγής του η Βαλμάδα Θεσ/νίκης. Δεν μπόρεσα να τον ταυτίσω στον εκλογικό κατάλογο του 1914, μολονότι πρέπει να ζούσε στην πόλη, αφού είναι ήδη πατέρας το 1912.

23. Περαιτέρω χρησιμοποιούνται οι καταλήξεις -ιώτης, Βουλιώτης (2), Καβακλιώτης (2), στην καθημερινή επικοινωνία κατά κανόνα Καβακλιλής, σ' έναν κλάδο και Καβακλιτσιάνης, Στενημαχιώτης (1), -ίτης, Αγιωρίτης (1), Πολίτης (2), -ινός, Νιγριτινός (1). Οι αριθμοί στην παρένθεση αναφέρονται σε οικογένειες οι οποίες έχουν δική τους μερίδα στα Δημοτολόγια. Μόνον το επώνυμο Δράμαλης έχει εκλείψει προ πολλού, διότι δεν υπήρχαν άρρενες απόγονοι. Το φέρει η Ζωή (1889), σύζυγος Αλεξάνδρου Τενεκετζή.

24. Το επώνυμο φέρει στον εκλογικό κατάλογο του 1914 ο Ιωάννης (1864) του Χαρίτωνος, ο οποίος μετοίκησε στην Κάτω Καμενίκια. Οι απόγονοί του ονομάζονται Χαρίτου. Επίσης τα αδέρφια Χαρίτων (1889) και Χρήστος (1893) του Σταύρου, οι απόγονοι των οποίων ονομάζονται Σπάντου.

25. Σε διάφορες πηγές και Γενιτζελής. Στην καθημερινή επικοινωνία ήταν γνωστός ως Έντζιλής και Έντζιαλής.

26. Το επώνυμο φέρουν δύο σερραϊκές μη συγγενικές οικογένειες, των οποίων οι γενάρχες ζούσαν στις αρχές του αιώνα στην Καβάλα.

27. Το επώνυμο φέρει ο Θεόδωρος (1889) του Κωνσταντίνου, ο οποίος το 1914 ψήφισε στο χωριό Καλά Δένδρα της επαρχίας Σερρών.

γενικά Αρναούτης (1) ή Ηπειρώτης (1), από τη Στερεά Ελλάδα ονομάζεται Ρουμελιώτης (1), από τη Χαλκιδική ονομάζεται Μαδεμλής, στην καθημερινή επικοινωνία πάντα Μαδιμλής. Το χωριό Βραστά της Χαλκιδικής ήταν προφανώς παντελώς άγνωστο στους κατοίκους της Κάτω Καμήλας, όπου μετοίκησε με την οικογένειά του ο Χρήστος (1844), γιος του Πασχάλη. Έτσι δεν ονομάστηκε Βράσταλης, όπως θα περιμέναμε, εάν επρόκειτο για χωριό της περιοχής, αλλά Μαδεμλής, δηλαδή Χαλκιδικιώτης. Ένας εγγονός του Πασχάλη έγινε γιατρός και ανήλθε κοινωνικά. Αντίστοιχα προσάρμοσε και το επώνυμό του. Επειδή ο πατέρας του ήταν παπάς, ονομάστηκε Παπαβασιλείου. Στη συλλογή μας το επώνυμο Μαδεμλής φέρουν έξι (6) μη συγγενικές οικογένειες.

Μια δεύτερη ομάδα επωνύμων δηλώνει την περιοχή της οποίας οι κάτοικοι έχουν ένα κοινό γνώρισμα, όπως γλώσσα, ενδυμασία, ιδιαίτερο χαρακτήρα. Συνολικά είκοσι έξι (26) οικογένειες, οι οποίες, στο βαθμό που μπόρεσα να ελέγξω, κατάγονταν συνήθως από την Ηράκλεια ή τα Άνω Πορρόια²⁸, ονομάζονται Βλάχος (19), Βλάχου (2), Βλαχόπουλος (2), Βλαχογιάννης (1), Βλάχμπης (1), Βλάχος ή Γιαρίμπης (1). Ως γνωστόν η λέξη Βλάχος δεν προσδιορίζει γενικότερα μόνον τον λατινόφωνο Αρμούνιο ή τον ελληνόφωνο Σαρακατσάνο, αλλά χρησιμοποιείται και υποτιμητικά ως συνώνυμο του άξεστος, αγροίκος, ορεσίβιος²⁹.

Τη γλωσσική ταυτότητα του φέροντος δηλώνει και το επώνυμο Σιόπης (3), Σιοπίδης (1)³⁰, στις πηγές συνήθως με -ω-, παρετυμολογικά προς το νεοελληνικό «σιωπώ». Σιόρ είναι κυρίως ο κάτοικος της περιοχής της Σόφιας³¹, δηλαδή ο Βούλγαρος. Η μορφή είχε στην περιοχή μας και υποτιμητική χροιά για έναν άνθρωπο δύστροπο, φτωχό και καθυστερημένο³². Ως πατρώνυμο το φέρουν δύο (2) γυναίκες με τη μορφή Σιοπίδου, Σιόπκα³³. Από αυτές η

28. Πρόκειται περί βλαχοφώνων (Αρμούνων) κατοίκων. Στην περιοχή του Παγγαίου έτσι αποκαλούνται και οι Σαρακατσάνοι.

29. Μ. Τριανταφυλλίδη, ό.π. (σημ. 19), σσ. 31, 51.

30. Ο Κων/νος (περ. 1850) Σιοπίδης, ο οποίος μετοίκησε στην Κάτω Καμενίκια το πιθανότερο από το Κάτω Μητρούσι, ο Κωνσταντίνος (1878) Ναλμπάντης, γαμπρός του ανωτέρω, ο οποίος πήρε το επώνυμο της γυναίκας του, ο Κωνσταντίνος (1869) του Χρήστου, ο οποίος μετοίκησε από το Στρυμωνικό στην Κάτω Καμενίκια στις αρχές του αιώνα, και ο Νικόλαος (1864) του Μάρκου, ο οποίος μετοίκησε στις Σέρρες από το Χιονοχώρι. Το επώνυμο φέρει στον εκλογικό κατάλογο του 1914 και ο έμπορος Αθανάσιος (1869) του Αντωνίου από τη Νιγρίτα, ο οποίος κατόπιν καταχωρήθηκε στο Μητρώο Αρρένων και στην οικογενειακή του μερίδα ως Αντωνίου. Ως εξευγενισμό μιας τέτοιας μορφής αντιλαμβανόμαστε και το επώνυμο Σόφιαλης που φέρει ένας Βασίλειος (1850) του Γεωργίου, δοθέντος ότι δεν συναντήσαμε καμία οικογένεια η οποία μετοίκησε στην πόλη από την περιοχή της Σόφιας. Στον εκλογικό κατάλογο του 1914 ο Βασίλειος ονομάζεται Σοφιολής.

31. *Βουλγαροελληνικό Λεξικό*, Σόφια 1960, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών, λ.

32. Στη Νιγρίτα η φράση «σιόπκου του πίνς του ρακί» χρησιμοποιείται για να δηλώσει την απουσία του απαραίτητου μεζέ κατά την πόση. Πληρ. Αστερίου Θηλυκού (1910-1993).

33. Έτσι ονομάζεται η εντόπια Αικατερίνη (1874), σύζυγος του Αθανασίου (1864)

Σιοπίδου (1879) υπήρξε γιαγιά του γράφοντος από τη μεριά του πατέρα, γνωστή για το δύστροπο χαρακτήρα της. Είχε μετοικήσει σε νεαρή ηλικία μαζί με τον αδελφό της Γεώργιο Τερζή από το Στρυμωνικό στην Κάτω Καμενίγια. Οι απόγονοι του αδελφού της ζουν σήμερα στη Μονοκκλησιά της επαρχίας Σερρών με το επώνυμο Ράπτης³⁴.

Στον Ξηρότοπο έζησε ο Κωνσταντίνος Σιούτας, γιος του Σταμάτη (Ζάπρου). Τα αδέλφια του Αντώνιος (1874) και Νικόλαος (1876), τα οποία μετοίκησαν σε νεαρή ηλικία στην Κάτω Καμενίγια, κληροδότησαν στους απογόνους τους το επώνυμο Μαρβάκης, στην καθημερινή επικοινωνία συνήθως Μαρβάκας. Συνολικά επτά (7) μη συγγενικές οικογένειες φέρουν αυτό το επώνυμο. Ως πατρώνυμο το φέρουν πέντε (5) γυναίκες. Η λέξη χρησιμοποιούνται υποτιμητικά στα σλαβόφωνα χωριά του νομού³⁵, για να δηλώσει τον άξεστο, τον αγροίκο, τον καταγόμενο από ορεινό τόπο. Λόγω της περιοχής διαδόσεως θα πρέπει η πηγή να αναζητηθεί βεβαίως σε νοτιοσλαβικά ιδιώματα³⁶. Το επώνυμο είναι χαρακτηριστικό της περιοχής μας και σε αντίθεση με τα Βλάχος και Σιώπης, που είναι ευρέως διαδεδομένα, το φέρουν στη συλλογή μας του βορειοελλαδικού χώρου συνολικά είκοσι μία (21) οικογένειες εντοπίων σε διάφορα χωριά του νομού και στις Σέρρες³⁷. Δύο (2) από αυτές είναι προσφυγικές από το Πετρίτσι και το Μελένικο της Βουλγαρίας.

Ο καταγόμενος από τα χωριά Χρυσό (Τοπόλιανη)³⁸, Πεντάπολη (Σαρμουσακλή), Νέο Σούλι (Σουμπάσκιοι), Άγιο Πνεύμα (Βεζνίκον), Εμμανουήλ Παππας (Δοβίστα) και το διαλυμένο σήμερα οικισμό Ζελή ονομάζεται

Σιγγιάρη, ο οποίος καταγόταν από το Νέο Σκοπό.

34. < τουρκ. *terzi* (= ράφτης), βλ Κ. Steurwald, ό.π. (σημ. 6), λ.

35. Εθνογραφικοί όροι για το παρελθόν αναφέρονται στη γλωσσική κατάσταση μέχρι το 1913.

36. Πρβ. βουλγαρικά *Mārnák, Marvák, Mārnáci, Mārnaklāk*. Βλ. αναλυτικά *Bālgarski Etimologičen Rečnik*, τόμ. IV, Σόφια 1995, Βουλγαρική Ακαδημία Επιστημών, λ. *Mārnák*. Ως μετάφραση μιας Μαρβάκης αντιλαμβανόμαστε και το παράξενο επώνυμο Ορεινός, που έφερε ο Μακεδονομάχος Ιάκωβος (1850). Προς τιμήν του υπάρχει σήμερα η οδός Ιακώβου Ορεινού. Οι απόγονοί του ονομάζονται Ιακώβου. Κατάγονταν από το Λάκκος, όπου σύμφωνα με την οικογενειακή παράδοση είχε μετοικήσει από τις Σέρρες ο πατέρας του Αλέξανδρος Μηνάς ή Ορεινός. Εφόσον η σκέψη μας είναι σωστή, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι ο πατέρας του ή ο ίδιος ο Αλέξανδρος, δάσκαλος και ιερέας το επάγγελμα, βρέθηκε σε παιδική ηλικία στις Σέρρες όπου απέκτησε το επώνυμο Μαρβάκης. Όταν μορφώθηκε, προσάρμοσε στην Ελληνική το κακόηχο επώνυμο.

37. Βλ. αναλυτικά για την εν λόγω συλλογή, Ν. Ταχινοζλή, ό.π. (σημ. 17), σ. 17 κ.ε. Στην ίδια συλλογή τις μορφές Βλάχος, Βλαχόπουλος, Βλαχοδήμος κλπ. φέρουν εκατόν εξήντα τέσσερις (164) οικογένειες, τις Σιώπης, Σιοπίδης πενήντα μία (51) οικογένειες, όχι μόνον εντόπιες αλλά και προσφυγικές από την Ανατολική Θράκη και τη Μικρά Ασία.

38. Τα παλιά ονόματα των χωριών αναγράφονται, όπως είναι καταχωρημένα στον εκλογικό κατάλογο του 1914.

Νταρνάκας³⁹. Στη συλλογή μας δύο (2) οικογένειες ονομάζονται επίσημα Δαρνάκας και μία (1) Δαρνακούδας⁴⁰. Αποδόθηκε, κατά τη γνώμη μας, στους κατοίκους των ανωτέρω ελληνοφώνων χωριών το πιθανότερο από τους Σερραίους εμπόρους, για να δηλώσει τον ιδιόμορφο χαρακτήρα και τη γλώσσα των κατοίκων τους, αντιδιαστέλλοντας αυτούς προς τους κατοίκους των υπολοίπων (κατά κανόνα σλαβοφώνων) γειτονικών χωριών, με τους οποίους είχαν εμπορικές δεσοληψίες⁴¹. Λόγω της περιοχής διαδόσεως υποθέτουμε ότι είναι δάνειο από την Τουρκική, < *darnak⁴².

Αν βλέπουμε σωστά, η ταύτιση της λέξεως με τους κατοίκους μιας συγκεκριμένης περιοχής συνετέλεσε στην εξασθένηση της χρήσεώς της στις Σέρρες κατά την καθημερινή επικοινωνία, όμως η μαρτυρία της ως επώνυμου στην Ηράκλεια, το Ποντισμένο και το Δραβήσκο με τη μορφή Δαρνάκας, Δαρνάκος, Δαρνάκης θα πρέπει να μάς πείθει ότι η λέξη ήταν εν χρήσει στην ευρύτερη περιοχή. Απουσιάζει από τα λεξικά που έχουμε υπόψη μας,

39. Οι ίδιοι θεωρούν ως νταρνάκες και τους κατοίκους των χωριών Τούμπα και Δαφνούδι (Νούσκα), κάτι που είναι άγνωστο στους Σερραίους, διότι η Τούμπα ήταν πολύ μικρό χωριό, ενώ το Δαφνούδι ήταν λόγω αποστάσεως στραμμένο στην αγορά της Ζίχνης. Για τις κατά καιρούς προταθείσες ερμηνείες του ονόματος, βλ. Γ. Δ. Κόκκινου, *Νέο Σούλι Σερρών*, Σέρρες 1998, σ. 51 κ.ε. Όσο γνωρίζουμε, κανένα από τα χωριά δεν διεκδικεί αποκλειστικά το όνομα νταρνάκας. Οι κάτοικοι αποκαλούνται μεταξύ τους ποικιλοτρόπως: Οι του Χρυσού ονομάζονται «αχυράδεις», οι της Πενταπόλεως «τσιουτάνδεις», οι του Νέου Σουλίου «σιλιάχια», οι του Αγίου Πνεύματος «καμισάδεις», οι του Εμμ. Παπά «χνάρια». Όσον αφορά τα θέματα κουλτούρας, προηγήθηκε με απόσταση το χωριό Εμμ. Παπάς.

40. Εκτός των ανωτέρω το επώνυμο Δαρνάκας φέρει στον εκλογικό κατάλογο του 1914 και ο ψηφοφόρος Θωμάς (1885) του Παναγιώτη, γαλακτοπώλης το επάγγελμα, ο οποίος στο Μητρώο Αρρένων καταχωρήθηκε ως Παναγιωτίδου. Στην ευρύτερη περιοχή φέρουν το επώνυμο μία ντόπια οικογένεια στην Ηράκλεια, της οποίας ο γενάρχης Χαριζάνης (1886) του Ιωάννη έχει στον εκλογικό κατάλογο του 1914 διπλή εγγραφή και ονομάζεται Δαρνάκας και Δαρνάκος. Μία ντόπια οικογένεια στο Ποντισμένο, της οποίας ένα μέλος ονομάζεται στον εκλογικό κατάλογο του 1914 Δαρνάκης, φέρει επίσης το επώνυμο Δαρνάκας. Μία οικογένεια στο Δραβήσκο της επαρχίας Φυλλίδος ονομάζεται Δαρνάκης. Ως πατρώνυμο το φέρει η Μαρία (1862), κόρη του Γεωργίου και της Ζωγράφως Δαρνάκα, σύζυγος Βασιλείου Αλεξανδρίδη, συγγενής με την οικογένεια Καλαθά, η οποία κατάγονταν από το διαλυμένο σήμερα οικισμό Ζελή (Ζηλί, Ζουλί, Ζ'λί) ανάμεσα στο Νέο Σούλι και το Χρυσό. Στην προσωπική μας συλλογή απουσιάζει από άλλες περιοχές του βορειοελλαδικού χώρου ούτε συναντάται σε πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη και τη Μικρά Ασία.

41. Προβ. αντιθέτως τον χαρακτηρισμό Φράστιανλης, όχι μόνον για να δηλωθεί η καταγωγή του φέροντος (< Φράστιαν' = Ορεινή), αλλά και ως συνώνυμο του καλοκάγαθος, αφελής.

42. Ο τύπος είναι αμάρτυρος, όμως στην Τουρκική υπάρχει η ρίζα dar (= στενός, με περιορισμένες νοητικές ικανότητες, φαντασία, δυνατότητες). Επίσης υπάρχει ένα απαρχαιωμένο επίθημα περσικής προελεύσεως -nak με τη σημασία «που είναι γεμάτος, που χαρακτηρίζεται από». Η Τουρκική σχηματίζει σύνθετα με το επίθημα -nak, hatar = κίνδυνος, hatar -nak = επικίνδυνος, vehim = καχυποψία, vehim -nak = καχύποπτος, κλπ., βλ. K. Steuerwald, ό.π. (σημ. 6), λ.

όμως και σήμερα χρησιμοποιείται υποτιμητικά σε περιοχές του νομού, για να δηλώσει τον άξεστο, τον αγροίκο, τον μονοκόματο άνθρωπο. Σε χωριά του Παγγαίου έχει τη μορφή νταρνάκος, νταρνάκ'. Στη Νέα Ζίχνη ως νταρνάκια χαρακτηρίζονται οι κάτοικοι του γειτονικού (ελληνοφώνου) ορεινού χωριού Σφελινός. Εφόσον η σκέψη μας είναι ορθή, η αντιδιαστολή ως προς το χαρακτήρα θα πρέπει να έγινε με το γειτονικό προς τη Νέα Ζίχνη (σλαβόφωνο) χωριό Αγριανή (Κλεπούσνα).

ABSTRACT

NIKOS TACHINOZLIS

ON THE NAMES OF THE PEOPLE OF SERRES (19TH CENTURY - 1913): THE SURNAME DARNAKAS

Owing to considerable economic development in the 19th century, Serres attracted people of diverse provenance. Apart from the natural influx from the villages in the wider area, migrants from the Thessalian highlands and Epiros also came along to swell the Greek-speaking nucleus.

The mingling of the various languages (Slavonic, Vlach, Turkish, and Greek) is reflected in the townspeople's names. Surnames were mainly derived from baptismal names, followed by occupation or profession and physical or intellectual characteristics.

One particular category of surnames reflects the bearer's place of origin. They are formed almost exclusively with the suffix -lis, which is of Turkish origin. Someone from Strymoniko is called Orliaklis; from the now deserted village of Visiani, Visianlis; from Gazoros, Pornalis; from Sisamia, Avdamalis.

The name of the home town or village is used when it is located comparatively nearby. When it is distant, the wider area is used. Someone from Halkidiki is called Mademlis; from Epiros, Arnaoutis. A second large group reflects racial origin (Vlachos), and a third, an area whose inhabitants have some feature in common. Someone from the highland villages to the north of the town is called Marvakis; someone from the villages of Hryso, Pendapoli, Neo Souli, Ayio Pnevma, and Emmanouil Pappas is called Darnakas.

The word darnakas, < Turk. *darnak ('of very limited intellectual ability'), is still used today in the wider area of the prefecture to denote a boorish, uncouth person. It was applied to the inhabitants of these villages, probably by the Serraiian merchants, to denote their distinctive character, thereby contradistinguishing them from the inhabitants of the other villages nearby with whom they had dealings.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9